

ДР МОМЧИЛО ИСИЋ

**РЕЗУЛТАТИ ПАРЛАМЕНТАРНИХ ИЗБОРА У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ
1931, 1935. И 1938. ГОДИНЕ**

Др МОМЧИЛО ИСИЋ
УУ 11000 Београд
Институт за новију историју

UDK 342.843 (497.11)

Избори за Народну скупштину Краљевине Југославије од 8. новембра 1931, који су требало да означе почетак „обнове“ парламентарног живота након краљевог државног удара од 6. јануара 1929. године, имали су, у знатној мери, карактер народног референдума, будући да се гласало јавно и само за једну земаљску изборну листу, чији је носилац био председник владе Петар Живковић. За владајуће кругове је отуда било најважније да што више бирача изађе на биралишта, јер, без обзира на њихово опредељење, сви гласови ће бити дати владиној листи. С друге стране, масован одзив бирача требао је да „покаже политичким круговима и иностранству на колико су интересовање у земљи наишле последње мере југословенских владајућих врхова“.¹

У циљу привлачења што већег броја бирача на изборе, државни апарат је настојао да у што више изборних срезова буде по два

и више кандидата, и то из различитих прешестојануарских политичких странака, како би се њихови ранији симпатизери одазвали гласању. Да би се, међутим, код народа створио утисак да стварно бира, а не да само гласа, срски начелници су у срезовима са више кандидата редовно подржавали смо једног од њих, настојећи да оне друге представе као опозицију.

У целој Краљевини Југославији, за 305 посланичких места, било је 665 кандидата и толико заменика, од којих је 778 или 58,50% партије припадало Демократској странци и радикалима.² Многи од њих били су посланички кандидати и на претходним парламентарним изборима, а неки чак и народни посланици. Свакако, и то је био један од начина да се утиче на масовнији одзив бирача. Рачунало се, дакле, на ауторитет и углед кандидата. Борећи се за што више бирача, Петар Живковић је уочи самих избора упутио писмо сваком бирачу с позивом да 8. новембра изађе на биралиште. По селима су та писма гласачима обавезане да предају сеоске старешине, с напоменом да се 8. новембра мора гласати.³

У чачанском округу од 10 посланичких кандидата седморица су били посланички кандидати и на парламентарним изборима у Краљевини СХС, и то сви на листи Народне радикалне странке, најјаче политичке партије у округу. Тројица од њих су освајали и по један посланички мандат.⁴ Нема сумње, кандидовање оваквих личности највише је допринело да у чачанском округу на биралиште изађе 69,11% бирача, или 1,86% више него у целој Краљевини Југославији.⁵ Најнижи одзив био је у драгачевском срезу — свега 40,77%, а највиши у жичком — чак 84,86%. Управо, у жичком срезу кандидати су били познати краљевачки трговци: Петар Богавац и Лазар Кузмановић, при чему је Богавац био кандидат и на изборима 1920, 1923. и 1927, а Кузмановић приликом избора 1925. и 1927. године.⁶

ОДЗИВ БИРАЧА НА СКУПШТИНСКИМ ИЗБОРИМА 8. НОВЕМБРА
1931. ГОДИНЕ⁷

Срез	бирача	гласача	%
Драгачевски	8.910	3.633	40,77
Жички	12.884	10.934	84,86
Моравички	6.081	4.509	74,15
Студенички	7.195	5.766	80,14
Трнавски	6.063	3.587	59,16
Чачански округ	41.133	28.429	69,11

Резултати парламентарних избора у чачанском округу 1931, 1935. и 1938. године

РЕЗУЛТАТИ СКУПШТИНСКИХ ИЗБОРА ОД 8. НОВЕМБРА 1931. ГОДИНЕ

Драгачевски срез	одзив бирача гласача			к а н д и д а т и			
	број	број	%	Андрија Протић		Милинко Милутиновић	
Општина	број	број	%	број	%	број	%
Вича	454	59	12,99	39	66,10	20	33,90
Горачићи	950	147	15,47	13	8,84	134	91,16
Г. Дубац	424	261	61,56	16	6,13	245	93,87
Граб	367	43	11,72	33	76,74	10	23,26
Гуча	963	382	39,67	354	92,67	28	7,33
Дљин	729	544	74,62	246	45,22	288	54,78
Д. Краварица	703	131	18,63	74	56,49	57	43,51
Каона	535	98	18,32	25	25,51	73	74,49
Котража	584	449	76,88	300	66,81	149	33,19
Лиса	350	164	46,86	103	62,80	61	37,20
Луке	454	394	88,78	111	28,17	273	71,83
Миросалци	663	353	53,24	144	44,79	209	59,21
Прилипац	459	320	69,72	119	37,18	201	62,82
Тијање	508	26	5,12	20	76,92	6	23,08
Дучаловићи	758	272	35,88	78	28,67	194	71,33
Укупно	8.910	3.633	40,77	1.675	46,10	1.958	53,90

Жички срез	бирача гласача			Петар Богавац		Лазар Кузмановић	
	број	број	%	број	%	број	%
Адрани	406	362	89,16	270	74,58	92	25,42
БогUTOвац	391	354	90,54	209	59,04	145	40,96
Вракеш	338	309	91,42	118	38,19	191	61,81
Врба	304	250	82,24	152	66,80	98	33,20
Врдила	344	318	48,11	136	42,77	182	57,23
Грачац	661	552	83,51	116	21,01	436	78,99
Драгосињи	249	214	85,94	109	50,93	105	49,07
Жича	331	289	87,31	104	35,99	185	64,01
Копарево	415	400	96,38	251	62,75	149	37,25
Каменица	289	226	78,20	68	30,09	158	69,91
Краљево	1.701	1.168	68,66	734	62,84	434	37,16
Матаруга	235	226	96,17	122	53,98	104	46,02
Међуречје	414	309	74,64	212	68,61	97	31,39
Милочај	323	281	87,00	199	70,82	82	29,18
Мрсаћ	255	231	90,59	147	63,64	84	36,36
Подунавци	144	130	90,28	46	35,38	84	64,62
Ратина	221	163	73,75	51	31,29	112	68,71
Рибница	343	301	87,75	159	52,82	142	47,18
Рођевићи	579	530	91,54	191	36,04	339	63,96
Самаила	565	518	91,68	312	60,23	206	39,77
Сирча	502	467	93,03	247	52,89	220	47,13
Годачица	639	497	77,77	69	13,88	428	86,12
Витановац	528	464	87,89	75	16,16	389	83,84
Витковац	548	537	97,99	128	23,84	410	76,16
Гледић	302	234	77,48	84	35,90	150	64,10
Стубал	280	259	92,50	5	1,93	254	98,07
Чукојевац	320	279	87,18	20	7,17	259	92,83
Лабевици	628	528	84,08	346	65,53	182	34,47
Цветке	263	244	92,77	171	70,08	73	29,92
Тавник	330	293	88,79	147	50,17	146	49,83
Укупно	12.884	10.934	84,86	4.998	45,71	5.936	54,29

Моравички срез	бирача гласача			Вукашин Спасовић		Вукашин Протић	
	број	број	%	број	%	број	%
Братљево	383	311	81,20	310	99,68	1	0,32
Ивањица	323	220	60,11	178	80,91	42	19,09
Ковиље	421	310	73,63	307	99,03	3	0,97
Придворица	325	270	83,08	79	29,26	191	70,74
Шуме	618	387	62,62	348	89,92	39	10,08
Брезова	580	473	81,55	273	57,72	200	42,28
Јавор	401	353	88,03	332	94,05	21	5,95
Опаљеник	326	223	68,40	157	70,40	66	29,60
Прилике	809	322	39,80	313	97,20	9	2,80
Виоњица	271	204	75,28	44	21,57	160	78,43
Ерчега	485	425	87,63	420	98,82	5	1,18
Косовица	554	492	88,81	491	99,80	1	0,20
Остатија	334	303	90,71	6	1,98	297	98,02
Средња Река	251	216	86,05	90	41,66	126	58,34
Укупно	6.081	4.509	74,15	3.348	74,25	1.161	25,75

Студенички срез	бирача гласача			Бранко Чорбић	
	број	број	%	број	%
Рашка	436	340	77,98	340	100
Беоци	265	228	86,04	228	100
Градац	497	409	82,29	409	100
Мланча	369	332	89,97	332	100
Баково	297	254	85,52	254	100
Студеница	372	316	84,95	316	100
Ушће	741	604	81,51	604	100
Биљановац	183	168	91,80	168	100
Бољевац	390	361	92,56	361	100
Још. Бања	505	388	76,83	382	100
Рудно	275	256	93,09	256	100
Плана	314	303	96,49	303	100
Пискање	345	267	77,39	267	100
Павлица	615	615	100,00	615	100
Трнава	724	179	24,72	179	100
Рудница	509	436	85,66	436	100
Бистрица	358	316	88,27	316	100
Укупно	7.195	5.766	80,14	5.766	100

Трнавски срез	бирача гласача			Радован Ерић	Милош Поповић	Светозар Св. Станковић	
	број	број	%			број	%
Горичани	321	234	72,90	18	7,69	201	85,90
Заблаће	343	308	89,80	61	19,80	240	77,93
Јежевица	870	513	58,96	135	26,31	373	72,71
Лезина	474	218	45,99	147	67,43	5	3,40
Лазац	509	324	63,65	48	14,81	135	41,67
Паковраће	507	144	28,40	124	86,12	3	2,08

Резултати парламентарних избора у чачанском округу 1931, 1935. и 1938. године

Слатина	559	399	71,38	47	11,78	342	85,71	10	2,51
Трнава	609	346	56,81	304	87,86	25	7,22	17	4,92
Чачак	1.871	1.101	58,84	268	24,34	23	2,09	810	73,57
Укупно	6.063	3.587	59,16	1.152	32,11	1.347	37,55	1.088	30,33

Највише гласова добио је, дакле, Лазар Кузмановић, док је, с обзиром на број гласача у срезу, највећи успех постигао Вукашин Спасовић у моравичком срезу, освојивши скоро три четвртине гласова. За народне посланике изабрани су: Лазар Кузмановић, трговац из Краљева, за жички срез; Бранко Чорбић, трговац из Рашке, за студенички срез; Вукашин Спасовић, трговац из Ивањце, за моравички срез; Милан Поповић, свештеник из Заблаћа, за трнавски срез; Милинко Милутиновић, земљорадник из Живице, за драгачевски срез.⁹ Њихов посланички мандат прекинут је, међутим, 7. фебруара 1935. године објављивањем указа Намесништва о распуштању Народне скупштине изабране 8. новембра 1931. и расписивањем нових скупштинских избора за 5. мај 1935.

За петوماјске изборе важио је скоро исти изборни поступак као и за претходне скупштинске изборе, будући да је изборни закон из 1933. године поново предвиђао само земаљске изборне листе и јавно гласање. Једина разлика је била у томе што је сада носилац земаљске листе уместо 60 потписа, требало да обезбеди по 30 потписа бирача из половине од укупног броја изборних срезова, али с тим да они морају бити распоређени у две трећине (шест) ба новина.¹⁰

Поред владине изборне листе, чији је носилац био Богољуб Левтић, нашла се и листа уједињених делова ванпарламентарне опозиције — преставника прешестојануарских политичких партија (демократа, земљорадника, СДК и ЈМО), са др Владимиром Мачеком као носиоцем. Такође, изборне листе су истакли: Божа Максимовић, радикалски дисидент, и Димитрије Љотић, вођа „Збора“.¹¹

У чачанском округу владина листа је имала чак 16 среских кандидата у пет срезова, што је очигледан показатељ да иза листе не стоји чврста страначка организација, већ превходно интерес да се кандидовањем већег броја личности придобију гласови њихових симпатизера и тако, збирањем гласова, оствари победа. Остале земаљске листе су имале по једног среског кандидата, изузев листе Удружене опозиције у трнавском срезу, где су се појавила два кандидата. Међу кандидатима налазила су се и петорица са претходних избора, од којих су двојица и освајала посланички мандат. Поред

њих су још и тројица кандидата, који су у походу за посланичким мандатом били и за време парламентарних избора у Краљевини СХС.¹²

ПОСЛАНИЧКИ КАНДИДАТИ НА СКУПШТИНСКИМ ИЗБОРИМА
ОД 5. МАЈА 1935¹³

Земаљске кандидатске листе				
Срез	Богољуба Јевтића	Владимира Мачека	Божидара Максимовића	Димитрија Љотића
с р е с к и к а н д и д а т и				
Драгачевски	Вучко Маркићевић Милишко Милутиновић Милисав Тајсић Радивоје Пантовић Радомир Цвијовић	Средоје Бркић	Мирослав Митровић	Раденко Лазовић
Жички	Драгомир Милановић Исидор Живковић Петар Богавац	Јеремија Радивојевић	Милан Марковић	Драгољуб Илић
Моравички	Вукашин Протић Вукашин Спасовић Драгољуб Милутиновић	Мијаило Главинић	Бранко Коркоделовић	Добривоје Јотић
Студенички	Велимир Курсулић Војислав Годоровић Станоје Петровић	Бранислав Миленковић	Милутин Јеличић	Тихомир Павловић
Трнавски	Радослав Гавриловић Светолик Станковић	Борисав Штављанин Момчило Поповић	Срстен Станић	Раденко Лазовић

Кандидовањем на листи Богољуба Јевтића више угледних личности у одређеном срезу, државни врх је у чачанском округу постигао двоструки циљ. С једне стране, повећана је заинтересованост за изборе, на које је у округу изашло 81,12% а с друге стране, иако је међу кандидатима долазило до жестоких предизборних обрачуна, гласови за сваког од њих припадали су јединственој изборној владиној листи, која је тако остварила убедљиву победу над опозицијом, са 87,75% гласова, препустивши листи др Владимира Мачека свега 10,61%, а листама Димитрија Љотића и Божидара Максимовића 1,64% гласова.¹⁴

РЕЗУЛТАТИ СКУПШТИНСКИХ ИЗБОРА ОД 5. МАЈА 1935. ГОДИНЕ¹⁵

Земаљске изборне листе									
Срез	одзив бирача %	Богољуба Јевтића		Владимира Мачека		Димитрија Љотића		Божидара Максимовића	
		број	%	број	%	број	%	број	%
г л а с о в а									
Драгачевски	81,88	7.540	93,82	478	5,95	2	0,02	17	0,21
Жички	77,33	8.568	75,24	2.236	19,64	2	0,02	580	5,10
Моравички	83,78	5.614	99,56	25	0,44				
Студенички	88,22	6.886	99,93	2	0,03			3	0,04
Трнавски	77,76	4.498	77,86	1.264	21,87	9	0,16	6	0,10
Чачански округ	81,12	33.106	87,75	4.005	10,61	13	0,03	606	1,61

Најсиромашнији срезови у оквиру, мравички и студенички, имали су највиши одзив бирача. Такође, у њима је и владина листа, са носиоцем Богољубом Јевтићем, остварила најубедљивију победу, добивши скоро све гласове. Несумњиво, економска зависност сиромашног бирачког тела у овим крајевима од посланичких кандидата са листе Богољуба Јевтића, уз бројне недозвољене радње од стране државних органа приликом предизборне активности, па и самих избора — присутне и у осталим подручјима, у знатној мери је утицала на овакве изборне резултате, који су, међутим, још и последица традиционално присутне свести код недовољно просвећеног сељаштва да се глас мора дати владиној листи како би се избегли потреси и немири у држави, за коју је, управо, оно пролило највише крви.

Опозиција је, дакле, изванредан успех постигла једино у жичком и трнавском срезу, превасходно захваљујући угледу кандидата. У трнавском срезу на Мачековој листи су се нашли њих двојица: Борисав Штављанин и Момчило Поповић, освојивши 21,88% гласова, док је Јеремија Радивојевић у жичком срезу добио поверење 19,64% гласача. Иначе, у жичком срезу листа Божидара Максимовића је имала једино нешто више успеха, са 5,10% освојених гласова, или 95,71% од укупно добијених гласова у целом округу.

РЕЗУЛТАТИ ПАРЛАМЕНТАРНИХ ИЗБОРА ОД 5. МАЈА 1935. ГОДИНЕ¹⁶

гласачко место	одзив бирача %	Земаљске кандидатске листе						Укупно за листу Б. Јевтића	Влатка Мачека	Димитрија Љотића	Боже Максимовића	УКУПНО
		Богољуба Јевтића	Вучко Маркићевић	Милинко Милутиновић	Милосав Тајсић	Радиоје Пантовић	Радомир Цвијовић					
Вича	83,92	4	363	6	2	30	405	2			407	
Горачићи	82,71		801	11			812	35			847	
Г. Дубац	87,42	5	250		1	153	409	1			410	
Граб	88,25	—	221	51	2	2	276	92			368	
Гуча	76,22	13	453	166	4	56	692	131	1	3	827	
Д. Краварица	73,60	10	376	83	13	22	504	86	1	—	591	
Каона	86,39	271	218	5	—	11	505	3	—	—	508	
Котража	85,41	—	289	9	3	243	544	17	—	1	562	
Лиса	82,67	5	214	4	69	33	325	9	—	—	334	
Лука	82,00	—	298	6	6	91	401	—	—	—	401	
Лучани	70,61	26	48	64	3	599	740	—	—	—	740	
Марковица	79,61	1	361	151	—	87	600	2	—	7	609	
Прилипац	80,77	304	57	30	1	3	395	4	—	—	399	
Миросалци	78,18	2	333	211	23	3	572	11	—	1	584	
Тијање	81,67	1	126	222	—	11	360	85	—	5	450	
Укупно %	81,88	642	4.408	1.019	127	1.344	7.540	478	2	17	8.037	
		7,09	54,85	12,68	1,58	16,73	93,82	5,95	0,02	0,21		

Жички срез
Земаљске кандидатске листе
Богољуба Јевтића

гласачко место	одзив бирача %	Земаљске кандидатске листе					Укупно за листу Б. Јевтића	Влатка Мачека	Димитрија Љотића	Боже Максимовића	УКУПНО
		Богољуба Јевтића	Драгомир Милановић	Исидор Живковић	Петар Богавац	Јеремија Радојевић					
Адрани	86,62	152	8	193	353	28				383	
БогUTOвац	80,95	—	195	132	327	18			2	345	
Витановац	89,43	26	301	7	334	157			25	516	

Резултати парламентарних избора у чачанском округу 1931, 1935. и 1938. године

Витковац	79,63	97	53	225	375	123	14	512
Вранеша	83,20	51	93	101	245	30	37	312
Врба	68,17	58	53	59	170	72	—	242
Врдила	83,82	92	114	85	291	22	8	321
Гледић	69,00	2	17	72	91	136	—	227
Годачица	73,64	31	234	28	295	123	59	475
Гокчаница	71,24	13	245	60	318	4	—	322
Грачац	79,57	137	119	147	403	19	135	557
Драгосињци	86,10	68	32	86	186	37	—	223
Жича	77,75	85	44	57	186	97	—	283
Каменица	65,63	42	51	42	135	56	—	191
Конарево	83,72	76	111	176	363	34	4	401
Краљево	68,23	385	29	860	1.274	260	8	1.542
Лабевици	76,53	78	114	160	352	171	2	525
Матаруге	80,38	90	25	77	192	17	—	209
Милочај	76,44	134	24	121	279	13	—	292
Мрсаћ	80,22	17	2	59	78	139	2	219
Подунавци	83,93	2	53	17	72	30	39	141
Ратина	79,15	71	27	38	136	66	3	205
Рибница	79,65	72	4	105	181	139	1	321
Рођевићи	76,77	213	67	166	456	53	—	499
Самацла	72,89	227	7	152	386	88	2	476
Сирча	87,07	336	2	124	462	43	—	505
Стубал	88,82	20	201	—	221	7	50	278
Тавник	65,43	44	29	59	132	133	—	265
Цветке	84,64	74	20	77	171	99	—	270
Чукујевац	88,44	7	101	8	116	22	2	189
Укупно		2.700	2.375	3.493	8.568	2.236	2	580
%	77,33	23,71	20,86	30,67	75,24	19,64	0,02	5,10

Моравички срез

Земаљске кандидатске листе

Богољуба Јевтића

Бирачко место	одзив бирача %	Број гласова				Укупно за листу Б. Јевтића	Влатка Мачека		Димитрија Љотића		Божа Максимовић	
		Вукашин Протић	Вукашин Спасовић	Драгољуб Милутиновић	Мијаило Главинић		Добривоје Јотић	Бранко Коркоделовић	Укупно			
Братљево	80,23	15	322	4	341						341	
Вионица	82,93	194	44		238						238	
Ерчеге	84,74	62	374	23	459	2					461	
Ивањица	72,86	53	173	58	284	6					290	
Катићи	82,88	158	212	152	522	1					523	
Косовица	93,28	18	363	215	639	1					640	
Кушићи	82,07	94	149	81	324	1					325	

Др Момчило Исид

Опаљеник	85,13	222	88	5	315	—	—	315
Остатија	93,95	365	5	3	373	—	—	373
Придворица	90,17	281	37	2	320	1	—	321
Прилике	78,62	450	227	39	716	1	—	717
Смиљевац	77,45	117	225	5	347	—	—	347
Ср. Река	83,78	112	102	3	217	—	—	217
Шуме	85,93	162	264	136	562	12	—	574
Укупно		2.303	2.585	726	5.614	25	—	5.639
%	83,78	40,84	45,84	12,88	99,56	0,44	—	100

Студенички срез

Земаљске кандидатске листе
Богољуба Јевтића

Бирачко место	Одзив бирача %	Велимир Курсулић	Војислав Тодоровић	Станоје Петровић	Укупно за листу Б. Јевтића	Бранислав Влатка Миланковић Мачека	Тихомир Павловић	Димитрија Љотића	Милутин Јелчић	Боже Ма- ксимовића	УКУПНО
Биљановац	92,79	155		38	193						193
Бистрица	80,62	153		159	312						312
Бољевац	89,43	304	2	150	456	1					457
Бревница	92,81	169		102	271						271
Градац	89,62	206	2	207	475						475
Баково	93,16	269		17	286						286
Још. Бања	88,60	273	3	206	482						482
Мланче	84,63	273		74	347						347
Павлица	90,03	155		432	587						587
Пискање	92,20	160		183	343						343
Плана	83,93	242		40	282						282
Рашка	74,67	203	1	135	339				3		342
Рудница	87,54	189		310	499						499
Рудно	92,38	179		87	266						266
Студеница	86,50	207		122	329						329
Трнава	91,01	40	4	665	709						709
Ушће	90,34	321		389	710	1					711
Укупно		3.558	12	3.316	6.886	2			3		6.891
%	88,22	51,63	0,18	48,12	99,93	0,03			0,04		100

Резултати парламентарних избора у чачанском округу 1931, 1935. и 1938. године

Трнавске срез		Земаљске кандидатске листе								
		Б. Јевтића								
Бирачко место	%	Радослав Гавровић	Светолик Станковић	Укупно за листу Б. Јевтића	Борисав Штављанин	В. Мачека	Момчило Поповић	Д. Љотића	Б. Максимовића	УКУПНО
				број						
Горичани	82,49	23	126	149	145	31				325
Заблаће	78,75	139	82	221	11	83				315
Јежевица	82,55	184	248	432	6	404				842
Лазац	79,00	30	238	268	107	69				444
Лозница	72,91	136	244	380		42	6			428
Парменац	79,79	134	310	444	5	5				454
Слатина	82,90	331	136	467	3	43	1			514
Трнава	81,46	101	182	283	26	223			4	536
Чачак	73,27	921	933	1.854	12	49	2		2	1.919
Укупно		1.999	2.499	4.498	315	949	9		6	5.777
%	77,76	34,60	43,26	77,86	5,45	16,43	0,16		0,10	100

За народне посланике изабрани су: Милинко Милутиновић, земљорадник из Живице, за драгачевски срез; Петар Богавац, трговац из Краљева, за жички срез; Вукашин Спасовић, трговац из Ивањице, за моравички срез; Велимир Курсулић, индустријалац из Рашке, за студенички срез; Светолик Станковић, индустријалац из Чачка, за трнавски срез. Сви посланици су са листе Богољуба Јевтића.¹⁷

У срезовима са највишим одзивом бирача, моравичком и студеничком, на 11 бирачких места гласало је преко 90% бирача, и то опредељујући се скоро потпуно за листу Богољуба Јевтића. Иначе, у жичком срезу, где је одзив бирача био најслабији, на пет бирачких места изашло је мање од 70% бирача, који су, посебно у Гледићу и Тавнику, чешће гласали за листу Владимира Мачека и кандидата Јеремију Радојевића. Уз Горичане и Мрсаћ, то су и једине општине у чачанском округу у којима је победила опозиција. Владина листа је поражена још само у чукојевачкој општини од листе Божићара Максимовића, чији је срески кандидат у жичком срезу био Милан Марковић.

Скоро безрезервна опредељеност гласача чачанског округа за владину листу приликом петوماјских избора 1935. није се, међутим, поновила на скупштинским изборима од 11. децембра 1938. године, пошто је листа председника владе Милана Стојадиновића добила „само“ 63,92% гласова, односно 6.548 или 19,78% гласова мање него листа Богољуба Јевтића.¹⁸

РЕЗУЛТАТИ ПАРЛАМЕНТАРНИХ ИЗБОРА ОД 11. ДЕЦЕМБРА 1938. ГОДИНЕ¹⁹

Срез	листа Милана Стојадиновића (ЈРЗ)		листа Владимира Мачека (УО)		листа Димитрија Љотића (Збор)	
	број	%	број	%	број	%
Драгачевски	4.056	51,17	3.755	47,38	115	01,45
Жички	8.697	68,70	3.920	30,96	43	0,34
Моравички	4.912	61,55	2.999	37,58	69	0,86
Студенички	5.201	76,97	1.451	21,47	105	1,55
Трнавски	3.692	59,27	2.511	40,31	26	0,42
Чачански округ	26.558	63,92	14.636	35,22	358	0,86

Поново, сиромашни студенички срез предњачи у гласању за владину листу, односно за Велимира Курсулића, индустријалца из Рашке и народног посланика изабраног на петوماјским изборима. У односу на листу Богољуба Јевтића, земаљска листа Милана Стојадиновића добила је у овом срезу само 11,25% гласова мање. Интересантно је, међутим, знатно смањење гласова за владину листу у драгачевском срезу, чак за 30,71%, пре свега, што је последица кандидовања Милинка Милутиновића, посланика са претходних избора на листи Владимира Мачека; уједно то је још једна потврда да се гласа за личност, а не за странку и њен програм.

Без обзира што је приликом ових избора листа Владимира Мачека у чачанском округу добила три и по пута више гласова, она се није домогла ни једног посланичког мандата. Разлози за то су више него очигледни. Није наступала јединствено, већ само као техничка коалиција појединих политичких група и странака, које су све истицале своје кандидате. Тако је дошло до растурања гласова, због чега су кандидати ЈРЗ, односно са листе Милана Стојадиновића остварили предност.

Резултати парламентарних избора у чачанском округу 1931, 1935. и 1938. године

РЕЗУЛТАТИ СКУПШТИНСКИХ ИЗБОРА ОД 11. ДЕЦЕМБРА 1938. ГОДИНЕ²⁰

Кандидат	странка	носилац листе	гласова
драгачевски срез			
Радомир Цвијовић	ЈРЗ	М. Стојадиновић	2.546
Богосав Тајсић		"	1.345
Миљасав Митровић	Група Воје Борђевића	"	108
Милутин Пантовић	Хобера	"	57
Адам Шулубурић	Група Др. Јовановића	В. Мачек	1.070
Миљинко Милутиновић	ЈНС	"	1.589
Анга Радојевић	Група Аце Станојевића	"	1.096
Алекса Тодоровић	„Збор“	Д. Љотић	115
жички срез			
Миљко Петровић	ЈРЗ	М. Стојадиновић	4.381
Радосав Веснић	ЈРЗ	"	1.752
Драгомир Милановић	ЈРЗ	"	2.479
Вељко Николић	Група Воје Борђевића	"	85
Јеремија Радојевић	Група Др. Јовановића	В. Мачек	2.411
Војислав Јањић	ЈНС	"	1.509
Јовица Новаковић	„Збор“	Д. Љотић	43
моравички срез			
Божидар Спасовић	ЈРЗ	М. Стојадиновић	4.912
Витомир Вукосављевић	Група Др. Јовановића	В. Мачек	1.566
Радисав Топаловић	Група Љ. Давидовића	"	969
Милан Милошевић	Група Живка Топаловића	"	351
Светислав Јокић	ЈНС	"	113
Душан Пауновић	„Збор“	Д. Љотић	69
студенички срез			
Велимир Курсулић	ЈРЗ	М. Стојадиновић	5.201
Станоје Петровић	Група Аце Станојевића	В. Мачек	1.451
Драгомир Пљанојевић	„Збор“	Д. Љотић	105
трнавски срез			
Светолик Станковић	ЈРЗ	М. Стојадиновић	1.967
Миодраг Васић		"	1.725
Будимир Живковић	Група Др. Јовановића	В. Мачек	366
Момчило Поповић	Група Љ. Давидовића	"	1.505
Радован Ерић	Група Аце Станојевића	"	450
Раца Гавровић	ЈНС	"	190
Милован Борђевић	„Збор“	Д. Љотић	26

Сви изабрани народни посланици су са листе др Милана Стојадиновића: Радомир Цвијовић, школски надзорник у пензији из Чачка, за драгачевски срез; Миљко Петровић, председник драгосињачке општине, за жички срез; др Божидар Спасовић, лекар из

Ивањице, за моравички срез; Велимир Курсулић, индустријалац из Гашке, за студенички срез; Светолик Станковић, индустријалац из Чачка за трнавски срез.²¹

С обзиром да су и на листи др Милана Стојадиновића била по два и три среска кандидата, изузев у моравичком срезу, очито је да је опозиција могла да избори посланички мандат у драгачевском и трнавском срезу да је у њима изашла са по једним кандидатом.

*
* *
*

На парламентарним изборима у чачанском округу 1931, 1935. и 1938. године бирачи су се првенствено опредељивали за владину земаљску изборну листу. И док приликом скупштинских избора од 8. новембра 1931. године није ни било друге листе, осим владине, на каснијим изборима земаљске изборне листе истицали су: Удружена опозиција и „Збор“. Немогућност другачијег опредељења није, дакле, пресудна. Који су онда, заправо, узроци изузетног поверења владиним изборним листама? Изражена државна и монархистичка традиција код широких народних слојева, који су у прешестојануарском периоду гласали за радикале као чуваре монархије, може да буде један. Други треба тражити у израженој економској зависности бирачког тела од имућних појединаца, који су углавном били кандидати на владиним листама. Од 15 посланичких мандата, пет су освајали трговци, а четири индустријалци.

Захваљујући сопственим финансијским средствима, али и оним добијеним од државе, владини кандидати су и куповали гласове, што је, такође, обезбеђивало гласове владиној листи. Примера ради, уочи скупштинских избора 1938. године, „председник градског поглаварства у Чачку Радојко Солујић је издао за куповину гласова 15.000 динара од средстава намењених чачанској сиротињи; у паковраћској општини, бански већник Михајило Николић добио је 73.000 динара да би купио гласове кандидату ЈРЗ Светолику Станковићу, за исту сврху средстава су дали: Матовићи, Марковићи и Недељковић. Други кандидат у срезу Миодраг Васић такође је купио гласове (од министра Војка Чвркића добио је 100.000 динара за ту сврху), а финансирао га је и индустријалац Брушија. (...) У Краљеву и жичком срезу владини кандидати су потрошили око милион динара за изборе“.²²

Осим у новцу, држава је своје кандидате помагала и на многе друге начине. „Из бирачких спискова у Чачку избачено је око три стотине пуноправних гласача, уведени су мртви и одсељени, на чије су име гласали припадници ЈРЗ. (...) Партијским кортешима ЈРЗ дата су неограничена овлашћења, да секу државне шуме закупљене за багателу“. Санкционисала је терор и насиље према политичким противницима. „Наоружане банде терорисале су опозиционаре, убили су једног сељака на збору у Лаћевцима и тешко повредиле опанчарског радника Живка Бишчића, пуцали су на омладинце који су лепили летке опозиције“.³³ Шта је, заправо, значила државна потпора кандидату, најбољи је пример Миличко Милутиновић, земљорадник из Живице, припадник Народне радикалне странке пре 6. јануара 1929, а касније члан ЈНС, народни посланик у троструком мандату: 1927, 1931. и 1935. године. Он је, наиме, приликом скупштинских избора 1935. године, као кандидат на листи Богољуба Јевтића, добио 4.408 или 54,85% гласова у драгачевском срезу, док је на изборима 1938. и даље као члан ЈНС, на листи Удружене опозиције, добио свега 1.589 или 20,05% гласова. Нема сумње, ауторитет и углед кандидата, без државне потпоре, нису били довољна гаранција за успех.

За разлику од владине земаљске изборне листе, листа Удружене опозиције у изборну борбу је најчешће улазила рачунајући само на углед и ауторитет кандидата, бивших народних посланика и истакнутих партијских првака пре шестојануарских политичких странака: Анта Радојевић, Миличко Милутиновић, Станоје Петровић (радикали); Борисав Штављанин, Јеремија Радојевић, Војислав Јањић, Битомир Вукосављевић, Средоје Бркић (Савез земљорадника); Момчило Поповић (Демократска странка).

Освојивши 371 глас или 0,47% свих гласова на изборима 1935. и 1938. године, Љотић је у чачанском округу претрпео потпун неуспех. Само нешто више успеха, приликом петوماјских избора, имао је Божидар Максимовић са 606 или 1,61% освојених гласова.

НАПОМЕНЕ

1. Тодор Стојков, „Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929—1935“, Београд, 1969, стр. 115.

2. Исто.

3. Исто, стр. 116.

4. Посланички мандат на изборима у Краљевини СХС освајали су: Борисав Штављанин (1920), Петар Богавац (1923), Миличко Милутиновић (1927).

5. На скупштинским изборима од 8. новембра 1931. у Краљевини Југославији је на биралиште изашло 2.342.520, односно 67,25% гласача.
6. М. Исич, „Резултати парламентарних избора у чачанском округу од 1920. до 1927. године“, Зборник радова Народног музеја, XXII и XXIII, 1993, Чачак, 1994, стр. 318, 322, 335.
7. Статистика избора народних посланика за Прву југословенску Народну скупштину, одржаних 8. новембра 1931. године“, Београд, 1935, стр. 194, 264, 200, 184, 207.
8. Исто.
9. Исто, стр. 289, 290, 291, 292.
10. Тодор Стојков, н.д, стр. 290.
11. „Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије извршених 5. маја 1935. године“, Београд, 1938, стр. 106, 207, 122, 175, 176.
12. Кандидати са избора од 8. новембра 1931. године су: Милинко Милутиновић, Петар Богавац, Вукашин Протић, Вукашин Спасовић и Светолик Станковић, од којих су посланички мандат освајали: Милинко Милутиновић и Вукашин Спасовић. Посланички кандидати приликом избора у Краљевини СХС били су: Милосав Тајсић (1920), Милинко Милутиновић (1927), Петар Богавац (1920, 1923, 1927).
13. Као под 11.
14. Исто.
15. Исто.
16. Исто.
17. Исто.
18. „Политика“, 10972, 13.12.1938, стр. 3/4.
19. Исто.
20. Исто.
21. „Време“, 11. јануар 1939, стр. 6.
22. Надежда Јовановић, Борба КПЈ у Србији за стварање Народног фронта 1935—1939“, Београд, 1990, стр. 359.
23. Исто.

RESULTATS DES ÉLECTIONS PARLEMENTAIRES DE 1931, 1935 ET 1938 DANS LA CIRCONSCRIPTION DE TCHATCHAK

Aux élections parlementaires du 8 novembre 1931, le pourcentage de votants s'élevait, dans la circonscription de Tchatchak, à 69,11%; tous ces votants avaient donné leur suffrage au candidat officiel, étant donné qu'il n'y en avait pas eu d'autres. En 1935, aux élections de mai, ce pourcentage fut encore plus élevé (87,75%), malgré le fait qu'il y eut trois autres listes à l'échelle nationale: celle de l'Opposition unie, celle du «Zbor» et celle de Božidar Maksimović.

Lors des élections parlementaires du 11 décembre 1938, étant donné que des chefs éminents des partis politiques d'avant le 6 janvier 1929, d'anciens députés et des membres de l'Opposition unie avaient posé leur candidature, la liste nationale officielle n'obtint pas le succès qu'elle avait enregistré aux élections précédentes: elle ne réunit que 63,92% du collège électoral. Cependant, tout en ayant totalisé 35,22% des votes, l'opposition ne se fit pas conférer un seul mandat, du fait qu'elle n'avait pas eu de candidats communs; dans certaines circonscriptions la candidature avait été posée même par quatre partis ou groupes politiques, ce qui entraîna la dispersion des suffrages. Par conséquent, tous les députés parlementaires élus en 1938 étaient des candidats officiels, tout comme à l'occasion des élections précédentes.

DR MOMTCHILLO ISSITCH